

De Friesenwall

Heropening tentoonstelling Husum-Schwesing.

‘Van jongs af aan fietste ik langs deze plek. Zelf werd ik pas net na de oorlog geboren in een dorpje Olderup en woonde ik langs de huidige weg B200. Dagelijks kwam ik langs dit kamp; een plek waar niet over gesproken werd. Toen ik een jaar of tien à elf was nam mijn vader me mee naar deze plaats van verderfenis. Hij vertelde mij hoe hij ’s avonds een colonne van mannen die terugkwamen van hun werk hoorden langs marcheren onder continu gebrul van de SS en de Kapo’s. Marcheren kon je het eigenlijk niet noemen. Schleppen noemde mijn vader dat. Ze sleepten zich voort. Nooit heeft een mens het recht andere mensen zo te behandelen, had zijn vader geëmotioneerd gezegd’.

Nu ruim 70 jaar later voelde Uwe Thomas Carstensen de tijd rijp om zijn vaders gedachten in daden om te zetten. De veranderende tijd en het opkomende rechtspopulisme druist in tegen zijn gevoel voor gerechtigheid. Hadden we dan niets geleerd van onze geschiedenis? Klaarblijkelijk schort er wat aan cultureel besef bij de jongere generaties. Niet zo vreemd: tot in de jaren tachtig had niemand in de omgeving van Husum in het noorden van Duitsland gehoord van het voormalige concentratiekamp Husum-Schwesing wat toch echt van 25 september 1944 tot en met 27 december 1944 in hun achtertuin had gelegen. Alleen een afgezonderd gedeelte van de begraafplaats herinnerde als monument aan de 297 gestorvenen van het kamp. De heer Carstensen raakte in gesprek met de minister van justitie en cultuur van de deelstaat Schleswig-Holstein Anke Spoorendonk. In haar vond hij een overtuigd lotgenoot. De grote vraag bleef echter op welke manier kun je de geschiedenis van het Nationaal Socialisme het beste laten zien? Al snel richtte de aandacht zich op een klein kamp waar de heer Carstensen als kleine jongen zo’n band mee had: het Konzentrationslager Husum-Schwesing. Zoals met alle grote politiekgevoelige plannen bleef ook nu weer een groot probleem over: wie gaat dat betalen? De heer Carstensen had daar een voorstel voor: zou het helpen als ik €100.000,- ter beschikking stel voor de vernieuwing en de herinrichting van het voormalige concentratiekamp Husum-Schwesing? Helpen deed het.

28 april 2017

Een druilerige dag wacht op ons. Wolkenvelden hangen dreigend over het Noord Duitse landschap. Het is al laat in de ochtend als we zelfs herten langs de randen van de bossen zien grazen. Dieren die zich normaal gesproken pas laten zien in de schemering. Rijden naar Husum is als rijden naar het einde van de wereld. Zodra we Hamburg gepasseerd zijn vernauwt de rijksweg zich tot tweebaansweg. Binnen enkele kilometers is dit zelfs te veel en verandert het tempo van leven. Een voort kronkelende boerenweg is al wat overblijft. Compleet met langzaam rijdend verkeer en onmogelijke inhaalmanoeuvres van medeweggebruikers. De regen zet in. Het wordt een miezige dag.

Het is moeilijk voor te stellen dat in dit rustieke open landschap, waar ooit de jaarlijkse veemarkt het hoogtepunt van het culturele jaar was een concentratiekamp gevestigd was. En wat voor één. Voor de aanleg van een verdedigingslinie die bekend zou worden als de Friesenwall moesten zogenaamde tankvallen worden gegraven. Diepe sleuven in het moerassige grasland. Hoe moerassig? Zelfs de afgebakende akkers in deze omgeving zijn opgebouwd uit dwarse ribbels zodat het regenwater al op de weide weg kan lopen, zodat dieren in ieder geval kleine stukjes vaste grond onder hen hoeven hebben.

Terwijl we de afslag nemen naar het congrescentrum van Husum kijk ik de hoofdstraat van Husum in. Wat een schok moet dat zijn geweest voor de lokale inwoners toen hier eind september 1944 een colonne van 800 man door de straten werd gejaagd. Deze keer geen marcherende Kriegsmarine of Wehrmacht. Zelfs geen elite peloton van de SS die allen hoofdkantoren of opleidingscentra hadden in Husum. Deze keer zou het anders zijn. Mensen in gestreepte pakken. Pakken die ze voor hun transport naar Husum hadden gekregen. Niet dat deze op maat waren, dat moesten de gevangenen zelf maar uitzoeken. Pakken ook waar ze al enige dagen mee liepen. En niet alleen de kleding was al enige dagen niet gewassen, ook de mensen zelf niet. Een wasgelegenheid hadden ze nog niet. Wat een stinkende ongeorganiseerde bende liep er nu door de straten! En dan was er nog iets: vele van de gevangenen kwamen direct uit de ziekenboeg van Neuengamme. Getransporteerd vanuit Neuengamme naar Husum doordat er gebrek was aan mankracht en de SS hen wel weer "arbeitsfähig" vond. Een grove inschattingsfout. Zo erg zelfs dat er binnen twee weken al 450 man als arbeidsongeschikt terug gestuurd werden naar Neuengamme. Gelukkig voor de tere zieltjes van de lokale bevolking duurde deze exercitie in Husum zelf niet heel lang. Binnen 8 dagen was het werk aan de noordkant van Husum al klaar, waarna men een andere route naar het werk liep: via Olderup.

Op de parkeerplaats van het congrescentrum worden we hartelijk ontvangen door de voorzitter van de Freundeskreis Husum-Schwesing: mevrouw Jepsen. Met haar vereniging heeft zij binnen enkele jaren de belangstelling voor de geschiedenis van het kamp opnieuw op de kaart gezet. Zo houden zij rondleidingen en organiseren ze lezingen waarvan ik er zelf een in 2016 heb mogen houden. Met bussen worden we vervoerd naar de Gedenkstätte Husum-Schwesing zoals het voormalige kamp nu genoemd wordt. Om ons heen hoor ik enkele Nederlanders praten. Er zijn nabestaanden van gevallen en een delegatie van de gemeente Putten aanwezig. Ter plaatse krijgen we alle ruimte om de tentoonstelling en het voormalige kamp te bezichtigen. De tentoonstelling is op metalen borden geplaatst zodat deze altijd te bezichtigen zijn. In korte thema's komt de geschiedenis van dit kamp tot leven. Naast deze tentoonstelling is een klein klaslokaal gebouwd waar leerlingen van scholen uit Schleswig-Holstein les krijgen in de achtergronden van het nationaalsocialisme en waar dat toe kan leiden.

Via het pad lopen we het oorspronkelijke kampterrein op. Grote ruimtes zijn weer opengemaakt. Bomen zijn verwijderd en de voormalige keukenbarak, de enige barak waarvan de oorspronkelijke fundering nog ligt, heeft zijn dominante positie in het kamp weer teruggekregen. Wuivende bomen begrenzen het pad en struiken en bomen aan de andere kant van het veld markeren waar ooit het prikkeldraad deze functie beklede. Langs het pad zijn de restanten van de voormalige toiletblokken nog zichtbaar. Hierachter een indrukwekkend memoriaal voor de gestorvenen. Op 297 metalen platen staan evenzovele namen. Op deze dag van herinnering en gedenken laten nabestaanden bloemen achter bij het monument van hun dierbaren. Het kleurenpalet van de omgeving veranderd van accent: het groen van het gras en de roestbruine kleur van de monumenten verandert van intensiteit door de kleur van witte azalea's en rode rozen.

In het midden van het kamp staat onder een boom een van de weinige oorspronkelijke relieken die het terrein nog rijk is: de waterhaan. Naast deze plaats staat een bordje met een nummer en een code. Via je telefoon kun je een rondleiding horen door het kampterrein. Bij elke paal krijg je informatie over dat gedeelte. De geschiedenis van deze waterhaan is een grimmige. Gevangenen die zich volgens Klingler aan ernstige vergrijpen schuldig maakten plaatste hij op deze brandpomp. Met twee aardappelen in de hand moesten ze zo blijven zitten. Zodra de kramp toeslag en ze ervan af vielen sloegen de Kapo's die toezicht hielden er met volle overtuiging op los om deze man er weer op te krijgen. Als dit niet meer lukte, was de man meestal dood of stierf aan de gevolgen van zijn mishandelingen in het revier.

Daar waar ooit de negen slaapbarakken op een rij stonden staat nu een monument uit steen opgetrokken. Het verbeeldt het gevoel van opgesloten zijn in een zeer beperkte ruimte waarin alleen de lucht boven doet denken aan vrijheid. Via het kronkelende wandelpad lopen we richting de entree van het kamp. Opvallend is dat daar waar de meeste mensen gestorven zijn, in het revier, de bomen nu het grootst zijn. Het revier lag aan de andere kant van de "Lagerstrasse" ter hoogte van de keuken. Het was het domein van de Deense Dokter Thygesen. Een man die na de oorlog veelvuldig over het kamp en zijn misstanden heeft geschreven. Een man ook die na het ziek worden van de andere aanwezige Deense arts Nordentoft in het midden van oktober 1944 alleen over bleef. De lokale Duitse arts die af en toe inspecties hield werd door Rottenführer Klingler de toegang ontzegt. Het resulteerde in een catastrofale situatie waarin de *dokter in de psychiatrie* Thygesen als enige verantwoordelijk werd voor het reilen en zeilen van de ziekenboeg. Toen er een nieuw transport vanuit Neuengamme kwam ter vervanging van de al ziek wordende begin oktober die in Neuengamme enterocolitis hadden opgelopen, een ziekte die uiteindelijk kan resulteren in dysenterie, hield de kunde van Thygesen op. Hij schulde zich meerdere dagen af van de rest omdat hij zich zogenaamd ziek voelde. Het bleek de voedingsbodem voor het uitbreken van een ongekende epidemie. Als we doorlopen naar het beginpunt van het terrein getuigen 10 metalen platen vol met 297 namen aan de gevolgen van deze situatie.